

Description of Chariots at Jagannatha Puri

——
रथविश्लेषणम्

——
Document Information



Text title : Ratha Vishleshanam

File name : rathavishleShaNam.itx

Category : misc, article, pradiptakumArananda

Location : doc_z_misc_general

Author : (Copyright) Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orissa pknanda65 at gmail.com

Transliterated by : Pradipta Kumar Nanda

Proofread by : Pradipta Kumar Nanda

Description/comments : Description of chariots at Jagannatha Rathayatra

Acknowledge-Permission: (Copyright) Pradipta Kumar Nanda

Latest update : July 17, 2021

Send corrections to : sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

July 17, 2021

sanskritdocuments.org



ರಥವಿಶ್ಲೇಷಣಂ



ಲೇಖಕಃ - ನಂದಪ್ರದೀಪ್ತಕುಮಾರಃ

ಶ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರೇ ರಥಯಾತ್ರಾ ವಿಶ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಾ . ಬಹು ಪುರಾತನೀ ರಥಸಂಸ್ಕೃತಿಃ . ಅನ್ಯಾಕಂ ಭಾರತವರ್ಷೇ ವೈದಿಕಕಾಲಾದಾರಭ್ಯ ರಥನಿರ್ಮಾಣಸ್ಯ ಪರಂಪರಾ ವರ್ತತೇ . ಪುರ್ಯಾಂ ತ್ರಿಷು ರಥೇಷು 2188 ಕಾಷ್ಟಖಂಡಾನಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯಂತೇ . ತೇಷು ಫಾಶೀ-ಧೌರಾ-ಅಸನ-ಶಾಲ್ಮಲೀ-ದೇವದಾರು-ಪಾಲಧುಆ-ಕಾಂಸ-ಮಹಾನಿಂಬ-ವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ಪ್ರಮುಖಭೂಮಿಕಾ ವರ್ತತೇ . ಇಮೇ ವೃಕ್ಷಾಃ ನಯಾಗಡ-ದಶಪಲ್ಲಾ ವನವಿಭಾಗೇನ ಪ್ರದೀಯಂತೇ . ವೈಶಾಖ-ಶುಕ್ಲ-ತೃತೀಯಾ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷಯತೃತೀಯಾ-ದಿವಸಾತ್ ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ನವೀನ-ರಥನಿರ್ಮಾಣಸ್ಯ ಶುಭಾರಂಭೋ ಜಾಯತೇ . ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ-ಮಾನಸಾರ-ಅಪರಾಜಿತಪೃಚ್ಛಾ-ಶುಲ್ವಸೂತ್ರ-ಮಯಮತ-ವಿಶಕರ್ಮಪ್ರಕಾಶ- ಶಿಲ್ಪನಾರಸಂಗ್ರಹಾದಿಷು ಗ್ರಂಥೇಷು ರಥನಿರ್ಮಾಣಸ್ಯ ವರ್ಣನಂ ಲಭ್ಯತೇ . ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರಂ ನಂದಿಘೋಷಾದಿರಥಾನಾಂ ನಿರ್ಮಾಣಂ ಭವತಿ . ದೇವೀ ಚರ್ಚಿಕಾ ರಥನಿರ್ಮಾಣಸ್ಯ ಇಷ್ಟದೇವೀ . ಶ್ರೀನಹರ (ರಾಜಗೃಹಸ್ಯ) ಸಮ್ಮುಖೇ ಇಯಂ ದೇವೀ ವಿರಾಜಮಾನಾ . ತತ್ರ ರಥಖಲಾಂ (ರಥನಿರ್ಮಾಣಸ್ಥಾನಂ) ನಿರ್ಮಾಯ ರಥನಿರ್ಮಾಣಕಾರ್ಯಂ ಜಾಯತೇ . ರಥನಿರ್ಮಾಣೇ ಯೇ ಜನಾಃ ನಿಯುಕ್ತಾ ಭವಂತಿ ತೇಷು ವಿಶ್ವಕರ್ಮ(ವರ್ಧಕೀ)-ಕರ್ಮಕಾರ-ರೂಪಕಾರ-ಚಿತ್ರಕಾರ-ಸೂಚೀಕಾರ-ಭೋಇಸೇವಕಾಃ ಪ್ರಮುಖಾಃ . ತೇ ನಿರ್ಮಾತಾರಃ ಪಾರಂಪರಿಕ-ಹಸ್ತ-ಅಗುಲಿ-ಮಾನೇನ ರಥನಿರ್ಮಾಣಂ ಕುರ್ವಂತಿ ..

1 - ನಂದಿಘೋಷಃ

ನಂದಿಘೋಷಃ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಸ್ಯ ಸ್ಯಂದನಂ . ಅಸ್ಯ ನಂದಿಘೋಷಸ್ಯ ಗರುಡದ್ವಜ-ಚಕ್ರದ್ವಜ-ಕಪಿಧ್ವಜಭೇದೇನ ನಾಮಾನಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಿ . ಅಯಂ ರಥಃ ಇಂದ್ರಪ್ರದತ್ತಃ . ರಥರತ್ನಂ ಸ್ವಟಿಕಂ . ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾ ಅಸ್ಯ ನಿರ್ಮಾತಾ . 33 ಹಸ್ತ 5ಅಂಗುಲ =44ಫುಟ 3 ಇಂಚ ಉಚ್ಚ-ಪರಿಮಿತೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ರಥೇ 832 ಸಂಖ್ಯಕಾನಿ ಕಾಷ್ಠಾನಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯಂತೇ . ಅಸ್ಯ ಷೋಡಶಸಿದ್ಧಿ-ಪರಿಮಿತಾನಿ 16 ಚಕ್ರಾಣಿ,16 ಅರಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ . ಪ್ರತಿಚಕ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಸಃ 7 ಫಿಟ್ . ದೈರ್ಘ್ಯ-ಪ್ರಸ್ಥೌ 35 ಫುಟ್ . ರಥಪೀಠಸ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಃ 1225 ಫುಟ್ . ಭೂಮೇಃ ದಧಿನೌತಿ-ಉಚ್ಚತಾ 24 ಫುಟ್ . ಪೀಠಲೋಹಿತೋ ರಥಾವರಣಃ .

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ದಧಿನೌತಿಃ . ತತ್ರ ಜೀವ-ಪರಮೌ ಶುಕಪಕ್ಷಿಯುಗಲೌ . ದಾರುಕಃ ರಥ-
ನಾರಥಿಃ . ಚತ್ವಾರೋ ಘೋಟಕಾಃ ಶಂಖ-ಶ್ವೇತ-ಬಲಾಹಕ-ಹರಿದಶ್ವಾಃ ಶುಭ್ರಾಃ .
ರಥರಜ್ಜುಃ ಶಂಖಚೂಡಃ . ನಭ-ವ್ಯೋಮ-ಆಕಾಶಾನಿ ತ್ರಯಃ ಕಲಶಾಃ . ಕಲಶೋಪರಿ
ಶೂನ್ಯಚಕ್ರಸ್ಯ ನಾಮ ಸುದರ್ಶನಂ . ಪತಾಕಾ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಮೋಹಿನೀ . ಧ್ವಜಚಿಹ್ನಂ
ಹನುಮಾನ್ . ಶಂಖ-ಚಕ್ರೇ ರಥಾಯುಧೇ . ಷೋಡಶದಲಾಕೃತಿಃ ಭದ್ರಪೀಠಃ .
ಚಂದ್ರಾತಪನಾಮ ಕನಕಮುಂಡೀ . ಸಮ್ನುಖದ್ವಾರಸ್ಯ ಚಿತ್ರಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಧ್ವೇ
ಪತ್ರೇ . ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿ ವಾಸುದೇವ-ಮದನಮೋಹನೌ . ಜಯ-ವಿಜಯೌ
ದ್ವಾರಪಾಲೌ . ಕುಮುದ-ಕುಮುದಾಕ್ಷೌ ಪ್ರತಿಹಾರೌ . ರಥರಕ್ಷಕೌ ಇಂದ್ರ-ಗರುಡೌ .
ಭೈರವ-ನರಸಿಂಹ-ಗರುಡ-ವಾಸುದೇವಾಃ ರಥಪಾಲಾಃ . ರಥಾಧಿಪೋ ವೈನತೇಯಃ
 . ರಥದೇವತಾ ನೃಸಿಂಹಃ . ಶೀರ್ಷದೇವತಾ ಕಲ್ಯಾಣಸುಂದರಃ . ಚರದೇವೌ
ವರಾಹ-ನೃಸಿಂಹೌ . ಸಮ್ನುಖ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವತಾಃ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರ-ಸಪ್ತರ್ಷಯಃ .
ಪೃಷ್ಠಭಾಗದೇವತಾಃ ನೃಸಿಂಹ-ರಾಮ-ನಾರಾಯಣಾಃ . ವಾಮಭಾಗದೇವತಾಃ
ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ-ಹನುಮತ್-ರುದ್ರಾಃ . ದಕ್ಷಿಣೇ ವರಾಹ-ಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪೀನಾಥಾಃ . ರಥದೇವೀ
ಯೋಗಮಾಯಾ . ರಥಭೈರವ ಏಕಪಾತ್ . ರಥಶಕ್ತೀ ವಿಮಲಾ -ವಿರಜೇ .
ರಥಯಕ್ಷಃ ಹರ್ಯಾಕ್ಷಃ . ರಥಗಂಧರ್ವಃ ವೈದೃತಿಃ . ರಥ-ಸಮ್ನುಖೇ ಫುಲಮೋಚೀ
ಉರ್ವಶೀ, ಪೃಷ್ಠೇ ಕನಕಮಂಜರೀ ಕಾಮಮಂಜರೀ, ವಾಮೇ ಪ್ರೇಮಮಂಜರೀ
ಚಂಪಕಮಂಜರೀ, ದಕ್ಷಿಣೇ ಅನಂಗಮಂಜರೀ ಭ್ರಮರಮಂಜರೀ ಚೇಮಾಃ
ಸರ್ವಾಃ ರಥಾಸೀನಾ ಅಪ್ಸರಸಸ್ತಥಾ ನಾರದ-ದೇವಲ-ವ್ಯಾಸ-ಶುಕ-ಪರಾಶರ-ವಶಿಷ್ಠ-
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ-ರುದ್ರಾಃ ಋಷಯಶ್ಚ ನಂದಿಘೋಷೇ ವಿಲಸಂತಿ ..

2 - ತಾಲದ್ವಜಃ

ತಾಲದ್ವಜರಥಸ್ಯ ನಾಯಕಃ ದೇವಾಧಿದೇವೋ ಬಲದೇವಃ . ಅಸ್ಯ ಲಾಂಗಲದ್ವಜ
ಇತಿ ನಾಮಾಂತರಮಸ್ತಿ . ರಥರತ್ನಂ ಮರ್ಕತಂ . ಮಯದಾನವಃ ಅಸ್ಯ ನಿರ್ಮಾತಾ
 . 32 ಹಸ್ತ 10ಅಂಗುಲ ಅಥವಾ 39 ಫುಟ್ 4 ಇಂಚ ಉಚ್ಚಮಾನ-ವಿಶಿಷ್ಟೇಽಸ್ಮಿನ್
ರಥೇ 763 ಕಾಷ್ಠಖಂಡಾನಿ ವ್ಯವಹ್ರಿಯಂತೇ . ಚತುರ್ದಶಭುವನಸಂಜ್ಞಕಾನಿ ಅಸ್ಯ
14 ಚಕ್ರಾಣಿ, 14 ಅರಾಶ್ಚ ಸಂತಿ . ಚಕ್ರವ್ಯಾಸಃ 6 ಫುಟ್ . ರಥಪೀಠೋ ಮೇರುಕೈಲಾಶ-
ಸಂಜ್ಞಕಃ 34 ಫುಟ್ ದೈರ್ಘ್ಯ-ಪ್ರಸ್ಥವಿಶಿಷ್ಟಃ ಅಷ್ಟದಲಪದ್ಮಾಕಾರಶ್ಚ . ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಃ
1156 ಫುಟ್ . ರಥಾವರಣಃ ನೀಲಲೋಹಿತಃ . ದಧಿನೌತೇರ್ನಾಮ ಭುವನಕೋಷಃ
 . ಅಸ್ಮಿನ್ ಸುಪರ್ಣ-ದ್ವಾಸುಪರ್ಣೌ ಶುಕಪಕ್ಷಿಯುಗಲೌ . ಚಂದ್ರ-ಸೂರ್ಯ-
ವಿದ್ಯುತಃ ಕಲಶತ್ರಯಃ . ಕಲಶೋಪರಿ ಶೂನ್ಯಚಕ್ರಂ ಕಾಲಸಂಹಾರಃ . ಪತಾಕಾ
ಊನ್ಮನೀ . ಧ್ವಜೇ ತಾಲಚಿಹ್ನಂ . ರಥರಕ್ಷಕಾಃ ವಾಸುದೇವ-ಭಾಸ್ಕರ-ರುದ್ರಾಃ
 . ಹಲ-ಮುಸಲೌ ರಥಾಯುಧೇ . ತೀವ್ರ-ಘೋರ-ದೀರ್ಘಶ್ರಮ-ಸ್ವರ್ಣನಾಭಾಃ

ಚತ್ವಾರೋ ಘೋಟಕಾಃ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾಃ . ರಥರಜ್ಜುವಾರ್ಸುಕಿಃ . ಬ್ರಹ್ಮ-ಶಿವೌ
 ರಥಶಕ್ತೀ . ಚಂದ್ರಾತ್ರಪಃ ಕನಕಮೇಖಲಃ . ಸಮ್ಮುಖದ್ವಾರಚಿತ್ರಂ ಪಂಚಪತ್ರವಿಶಿಷ್ಟಂ
 ತಾಲಪತ್ರಂ . ರಾಮ-ಕೃಷ್ಣ-ಗೋಪಾಲಾಃ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಯಃ . ಸುಶೀಲ-ಅತಿಶೀಲೌ
 ಪ್ರತಿಹಾರೌ . ರಥಪಾಲಃ ಆದಿಶೇಷಃ . ರಥಾಧಿಪಃ ಬೃಹನ್ನಾಸಃ . ಶೀರ್ಷದೇವತಾ
 ಅನಂತನಾಗಃ . ಚರದೇವೌ ಬ್ರಹ್ಮ-ಶಿವೌ . ಗಣೇಶ-ಕಾರ್ತಿಕೇಯ-ಮೃತ್ಯುಂಜಯ-
 ಸರ್ವಮಂಗಲಾ-ಪ್ರಲಂಬಾರಿ-ಹಲಾಯುಧ-ನಾಟಾಂಬರ-ಮುಕ್ತೇಶ್ವರ-ಶೇಷದೇವಾಃ
 ನವಪಾರ್ಶ್ವದೇವತಾಃ . ರಥದೇವೀ ಕೇತುಭದ್ರಾ . ಭೈರವಃ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಃ .
 ರಥಶಕ್ತೀ ಜಯದುರ್ಗಾ ಶೂಲಿನೀ ದುರ್ಗಾ ಚ . ರಥಯಕ್ಷಃ ಪ್ರಚಂಡಃ . ಜಯಾ-
 ವಿಜಯಾ-ಚಂಡೀ-ಚಂಡರೂಪಾ- ನಂದಾ-ಆನಂದಾ-ಸನಂದಾ-ತಿಲೋತ್ತಮಾಃ
 ಅಷ್ಟೌ ಅಪ್ಸರಸಃ . ಅಂಗಿರಾ-ಪುಲಹ-ಪುಲಸ್ತ-ಕೃಷ್ಣ-ಮುದ್ಗಲ-ಆತ್ರೇಯ-ಕಾಶ್ಯಪ-
 ಆಸಷ್ಟಯಃ ಅಷ್ಟೌ ಋಷಯಃ ತಾಲದ್ವಜೇ ನಿವಸಂತಿ ..

3 - ದೇವದಲನಃ

ದೇವದಲನಸ್ಯ ನಾಯಿಕಾ ದೇವೀ ಸುಭದ್ರಾ . ಅಸ್ಯ ರಥಸ್ಯ ದರ್ಪದಲನ ಇತಿ
 ನಾಮಾಂತರಮಸ್ತಿ . ರಥರತ್ನಂ ಮಾಣಿಕ್ಯಂ . ಕಾಲನೇಮೀ ಅಸ್ಯ ನಿರ್ಮಾತಾ
 . 31 ಹಸ್ತ ವಾ37 ಫುಟ್ 6 ಇಂಚ ಅಸ್ಯ ಉಚ್ಚತಾ . 593 ಕಾಷ್ಠಖಂಡಾನಿ
 ಅಸ್ಮಿನ್ ರಥೇ ವ್ಯವಹೃತಾನಿ . ಅಸ್ಯ ರಾಶಿಸ್ವರೂಪಾಣಿ 12 ಚಕ್ರಾಣಿ, 12 ಅರಾಶ್ಚ
 ಸಂತಿ . ಚಕ್ರವ್ಯಾಸಃ 5 ಫುಟ್ . ರಥಪೀಠಃ ಕಾಂಪಿಲ್ಯಃ 33 ಫುಟ್ ದೈರ್ಘ್ಯ-
 ಪ್ರಸ್ಥವಿಶಿಷ್ಟಃ ಸಹಸ್ರದಲಪದ್ಮಾಕಾರಃ . ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಃ 1089 ಫುಟ್ . ರಥಾವರಣಃ
 ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತಃ . ಹಿರಣ್ಮಯೀ ದಧಿನೌತಿಃ . ಅತ್ರ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿ ಶುಕಪಕ್ಷಿಯುಗಲೌ
 . ಪರಾ-ಅಪರಾ-ವೈಖರ್ಯಃ ತ್ರಯಃಕಲಶಾಃ . ದೀಪ್ತನಾಮಾ ಶೂನ್ಯಚಕ್ರಂ .
 ನಾದಾಂಬಿಕಾ ವೈಜಯಂತೀ . ಶುಭ್ರಪದ್ಮಂ ಧ್ವಜಸಂಕೇತಃ . ರಥಾಯುಧೌ ಪದ್ಮ-
 ಕಲ್ಪಾರೌ . ವೀರಘಂಟಃ ಚಂದ್ರಾತ್ರಪಃ . ಸಮ್ಮುಖದ್ವಾರೇ ಪಂಚಲತಾಕಾರ-ಚಿತ್ರಂ .
 ರಥಾಧಿಶ್ವರೌ ಸುಭದ್ರಾ-ಸುದರ್ಶನೌ . ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಃ ಜಯದುರ್ಗಾ . ಗಂಗಾ-
 ಯಮುನೇ ದ್ವಾರಪಾಲೇ . ಸಾರಥಿಃ ಅರ್ಜುನಃ . ರೋಚಿಕಾ-ಮೋಚಿಕಾ-ಜಿತಾ-
 ಅಪರಾಜಿತಾಃ ಚತಸ್ರ ಅಶ್ವಾಃ ರಕ್ತವರ್ಣಾಃ . ಸ್ವರ್ಣಚೂಡಃ ರಥರಜ್ಜುಃ . ವಿಮಲಾ-
 ದುರ್ಗಾ-ವಾರಾಹೀ-ಚಾಮುಂಡಾ-ಭುವನೇಶ್ವರೀ-ಹರಚಂಡೀ-ಜಯದುರ್ಗಾ-
 ಸರ್ವಮಂಗಲಾ-ಉಗ್ರತಾರಾಃ ನವ-ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ್ಯಃ ರಥಸ್ಯ . ಭೃಗು-ಸುಪ್ರಭ-ವಜ್ರ-
 ಶೃಂಗಿ-ಧ್ರುವಾಃ ರಥ-ಋಷಯಃ . ಮನೋರಮಾ-ತಿಲೋತ್ತಮೇ ಪ್ರತಿಹಾರೇ .
 ರಥರಕ್ಷಕೇ ಉಗ್ರಚಂಡಾ-ಚಂದ್ರಘಂಟೇ . ರಥಪಾಲೋ ಹರಿಹರಃ . ರಥಾಧಿಪಾ
 ವನದುರ್ಗಾ . ರಥದೇವತಾ ಮಹಾಮಂಗಲಾ . ರಥದೇವೀ ಚಂದ್ರಘಂಟಾ .

ಭೈರವೋ ಘಂಟಾಕರ್ಣಃ . ಯಕ್ಷಃ ಕಿಂಜ್ವಲ್ಕಿಕಃ . ಗಂಧರ್ವಃ ಹಾ ಹಾ . ಏತಾಃ
ದೇವತಾಃ ದೇವದಲನೇ ವಿರಾಜಂತೇ ತರಾಂ . ಅಲಂ ಪಲ್ಲವಿತೇನ . ಜಯ ಜಗನ್ನಾಥ

..

- ನಂದಪ್ರದೀಪಕುಮಾರಃ

Written by Dr. Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orisa pknanda65 at gmail.com



Description of Chariots at Jagannatha Puri

pdf was typeset on July 17, 2021



Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

